

שמיני

פרשה ארץ ישראלית

מקוואות בקומראן ובתל חברון

מאת: תליה זיסקין

באפשרות שמקוואות אלה נועדו לשימוש ציבורי לאנשים שמחמת מצבם הכלכלי לא היו להם מקוואות פרטיים בביתם. אפשרות שלישית קשורה להקפדה מיוחדת על מנהגי טהרה שהייתה קיימת אצל תושבי קומראן, וכן בקרב אנשי חברון לפני העלייה לרגל למערת המכפלה ולאחריה, ושאוּלי היה קיים מנהג דתי או מסורת מקומית של טבילה בצוותא להיטהרות. יוסף בן מתתיהו מציין שהאיסיים נהגו לטבול לפני הארוחות המשותפות, ייתכן שהיה מנהג דומה גם בחברון. רוב החוקרים רואים קשר בין קומראן לכת היחד ואולי גם לאיסיים, אך יש חולקים בדבר.

בין חירבת קומראן לתל חברון קיימות נקודות דמיון נוספות. בשני האתרים ישנם מתקנים ותעלות מים המחוברים זה לזה, בית יוצר לכלי חרס צמוד למקווה ומכלול כלי החרס שנמצא באתרים דומה אף הוא. האם הדמיון בין המקוואות והממצאים שנמצאו בסביבתם מעיד על תרבות חומרית אזורית או גם על קשרים אידאולוגיים ודתיים יותר ספציפיים בין תושבי שני האתרים? **קשה להניח כי הדמיון מקרי בלבד. קשה עדיין לדעת אם דמיון זה מעיד על תרבות חומרית אזורית באופן כללי או גם על קשרים אידאולוגיים ודתיים יותר ספציפיים בין תושבי שני האתרים** (דוד בן שלמה, עמ' 64).

הממצא הארכאולוגי המיוחד באתרים אלה חושף טפח ופותח פתח קטן לעולם שלם של חיים יהודיים שהייתה בהם הקפדה על טהרה במרחק מירושלים בימי הבית השני. מקווים שגילויים נוספים יבהירו מעט יותר את התמונה.

אך **מעין ובור מקוה מים יְהִיה טְהוֹר** (ויקרא יא לו). פסוק זה בפרשתנו מתייחס לטהרה של מקורות המים. רש"י מפרש אך **מעין ובור מקוה מים המחוברים לקרקע אין מקבלים טומאה**. ומוסיף בפירושו **ועוד יש לך ללמוד. יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו**. הטהרה אפשרית בכל מקור מים - מעין, ים, בור מי גשמים. מקווה הטהרה המוכר בימינו, מאגר מים הבנוי במיוחד לטהרה של איש, אישה או כלי, החל להתמסד בימי הבית השני.

בשנות השישים של המאה העשרים, במסגרת החפירות הארכאולוגיות שנערכו במצדה, התגלו המקוואות הראשונים. אחרי מלחמת ששת הימים נחשפו בעיר העתיקה בירושלים מקוואות רבים, שהיו חלק מאורח החיים של יהודי העיר ושל העולים לרגל למקדש בימי הבית השני. באתרים רבים ברחבי הארץ התגלו מקוואות שפעלו בימי בית המקדש וגם לאחריו, מה שמעיד על הקפדה על טהרה גם במרחק גאוגרפי גדול מהמקדש ובמרחק של דורות מהתקופה שבה עמד על תלו.

למקוואות השונים כמה מאפיינים משותפים. כולם הם מתקני מים מטוּיחים בעלי נפח חלל המתאים לטבילה; הקירות, הקרקעית ולעיתים גם תקרת המקווה מטוּיחים. אל המקווה מוליך גרם מדרגות נוח, כשלעיתים ישנה מחיצה המחלקת את גרם המדרגות. כמה עשרות מקוואות בעלי מעקה אחד מוכרים מחפירות ברחבי ארץ ישראל, ביניהם בדרך האבות בגוש עציון ובגן הארכאולוגי בירושלים. ההפרדה של גרם המדרגות לשניים מפורשת כהפרדה בין היורדים הטמאים לבין העולים הטהורים. רוב המקוואות שנתגלו דומים בגודלם ובצורתם למרות מיקומם השונה: מקוואות בבתי מגורים פרטיים בירושלים, מקוואות הקשורים למבני ציבור (בתי מרחץ ובתי כנסת), מקוואות הסמוכים למתקני תעשייה (גתות ובתי בד) ומקוואות בצד הדרך במרחבים הפתוחים.

כמה מקוואות יוצאי דופן מימי הבית השני התגלו בחורבת קומראן ובתל חברון. ייחודם בנפח הגדול פי ארבעה מרוב המקוואות המוכרים ובגרמי המדרגות היורדים אליהם המחולקים על ידי שתי מחיצות. השערות שונות הועלו לסיבת הקמת מקוואות בממדים גדולים כאלה. עונות היובש הארוכות והמחסור במים במדבר יהודה ובהר חברון יכלו להביא להקמת מקוואות בנפח גדול שיאפשר אגירת מי שיטפונות ושישמם רזרבת מים למקוואות פרטיים בשנים שחונות. השערה אחרת נוגעת

לעיון נוסף

- בן-שלמה דוד, "מקוואות טהרה מימי בית שני בתל חברון", בתוך: מרים ביליג ודוד בן שלמה (עורכים), **מחקרי יהודה ושומרון**, קובץ כ"ו חלק 1, אריאל 2017, עמ' 47-68
- רייך רוני, **מקוואות טהרה בתקופת הבית השני ובתקופות המשנה והתלמוד**, יד יצחק בן-צבי, ירושלים 2013